

8. Романова Г.Р. Философско-эстетическая система Владимира Набокова и ее художественная реализация: период американской эмиграции: дис. ...доктора филол. наук: 10.01.01 / Романова Галина Романовна. – Владивосток, 2007. – 419 с.
9. Шаховская З.А. В поисках Набокова. Отражения / З.А. Шаховская; [предисл. П. Алешковского]. – М.: Книга, 1991. – 316, [1] с., [1] л. портр.
10. Шраер М.Д. Набоков: темы и вариации = Nabokov: themes and variations / Максим Д. Шраер; [пер. с англ. В. Полищук при участии авт.]. – СПб.: Акад. проект, 2000. – 374, [2] с.: ил., портр., факс. – (Современная западная русистика).
11. Nabokov V. Spring in Fialta / Vladimir Nabokov // The Stories of Vladimir Nabokov; [preface by Dmitri Nabokov, xiii-xvi]. – N.Y.: Vintage International, 1997. – P. 413-429.
12. Nabokov V. Strong Opinions / Vladimir Nabokov. – N.Y.; St.Louis; San Francisco; Toronto, 1973. – 335 p.

Summary. The purpose of this article is to consider different views of Nabokov's creative activity in the context of cultures' dialogue and correlate the received results with the analysis of "Spring in Fialta" as particular continuation of Russian narrative tradition from Chekhov to Nabokov. The meeting with Chekhov gives Nabokov the plot for "Spring in Fialta" but also makes him revalue the classic past, fill it with the new modern meaning.

Key words: writer's bilingualism, national tradition, national identity, dialogue of cultures.

УДК 7.046.1:293.11

Д.Ф. Кофлер

МІФОЛОГІЧНА ОБРАЗНІСТЬ ЕДДИЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ФОРМА ВИРАЖЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ДАВНЬОСКАНДИНАВСЬКИХ ПЛЕМЕН

У статті на основі дослідження міфологічної образності еддичних текстів здійснено системний огляд уявлень стародавніх скандинавів щодо походження світу, його устрою та місця у ньому людини та сил, які впливають на її життя. Розглядаються такі аспекти даної теми, як створення світу та його мешканців; ієрархічний устрій світобудови та поєднання її складових елементів; питання про світи, які утворюють скандинавський міфологічний універсум; роль та функції скандинавських міфологічних істот; поняття про Рагнарек – кінець світу. Стаття також містить стислий огляд історії першоджерел скандинавської міфології та зіставлення її ключових аспектів із іншими міфологічними системами.

Ключові слова: Едда, міфологічна образність, світоглядні уявлення, горизонтальна модель, вертикальна модель, Світова безодня, Асгард, Мідгард, Гель, Іггдрасиль, Рагнарек.

Скандинавська міфологічна система є однією з найбільш ранніх із тих, що сформувалися в післяантичний період. Вплив її на європейську, а через неї – й на світову культуру є досить значним. Варто лише згадати середньовічну "Пісню про Нібелунгів", живопис Генріха Фюсслі, творчість прерафаелітів та оперну тетралогію Р. Вагнера ("Золото Рейна", "Валькірія", "Зігфрід", "Загибель богів", об'єднані під загальною назвою "Перстень Нібелунгів"), яка охоплює весь корпус германо-скандинавських міфологічних уявлень, геніально переплітаючи їхні основні мотиви. Сприйняття та інтерпретація германо-скандинавських міфів у ХХ ст. були різними та призводили до різних наслідків – так, наприклад, вони служили базисом для певних містичних ідей, популярних серед верхівки Третього Рейху. Здебільшого на основі тих же міфів був створений геніальний твір оксфордського професора Джона Роналда Роуела Толкіна "Володар Перстенів", який справив незабутнє враження на літературу другої половини ХХ ст. та породив величезну кількість епігонів. Таким чином, без осягнення базового поняття про скандинавський міф багато аспектів світової культури збагнути не менш складно, як і не маючи уявлень про міфологію античну, кельтську або ж юдео-християнську. На превеликий жаль, на сьогодні не видано жодної студії, в якій система міфологічних уявлень скандинавів була б представлена у всій повноті та цілісності. Базовими першоджерелами міфологічних уявлень стародавніх скандинавів постають тексти "Старшої Едди" та "Молодої Едди", у яких зафіксовано найбільш ранні взірці скандинавського епосу. Беручи за основу вказані тексти, зокрема представлену у них міфологічну образність, ми ставимо мету подати системний огляд міфологічних уявлень стародавніх скандинавів щодо походження світу, його устрою та місця у ньому людини.

Окрім еддичних текстів, опублікованих в російськомовних перекладах [1, 7–330; 5, 23–304], у процесі дослідження ми звертаємося до фундаментальної статті А. Гуревича, в якій розглядаються окремі аспекти скандинавської міфологічної картини світу, а також до коментарів М. Стеблін-Каменського, що містять цінний матеріал з історії еддичних текстів [5, 5–20, 395–460].

У середні віки “Еддою” називали книгу, що була написана в період з 1222 по 1225 роки відомим ісландським істориком та поетом Сноррі Стурлуссоном (1178-1241). На одному із рукописів цього тексту є напис: “Книга ця зветься Еддою, уклав її Сноррі Стурлуссон”. По-суті, книга являє собою підручник скальдичної поезії й містить огляд поетичної фразеології, притаманної скальдам (давньоскандинавським поетам), чисельні приклади її використання у творах, зразки віршованих розмірів, створених самим Сноррі Стурлуссоном, та огляд язичницької міфології [5, 395].

Відтак, “Едда” поділяється на дві частини: міфологічну – “Видіння Гюльві” та власне поетичну – “Мова поезії”. Тексту “Едди” передує вступ, у якому автор намагається надати міфологічним подіям певної історичності.

Незрозумілим лишається те, чому книга Стурлуссона отримала таку назву. Існують, принаймні, три версії етимології цього слова. Дехто вважає його похідним від “Одді”, назви хутора, де Сноррі виріс й, імовірно, знайшов матеріали для своєї книги. У такому разі “Едда” означає “книга з Одді”. Інша теорія – походження нібито від слова *ódr*, яке іноді мало значення “поетика”. [6, 41–42].

Третє можливе значення – ототожнення з подібним за звучанням словом, яке зустрічається в одній давньоісландській пісні й, імовірно, має значення “прабабуся”. У такому разі, Сноррі із якихось причин назвав свою книгу “прабабусею”. Усі три етимології були висунуті давно й час від часу знову висувуються й відкидаються як не досить переконливі. [5, 396].

В XVII ст. – епоху скандинавського “вченого ренесансу” – в Данії та Швеції виникла зацікавленість давніми пам’ятками. В Ісландії – тодішній данській колонії – розпочався інтенсивний пошук стародавніх рукописів. Але уявлення тогочасних вчених щодо стародавньої літератури нерідко межували із фантастикою. Зокрема, вони перебільшували значення діяльності ісландського вченого Семунда Сігфуссона Мудрого (1056–1133), про якого у народі ходили різноманітні легенди – так, зокрема, простолюд вважав його могутнім чаклуном, що нібито зумів обдурити самого Диявола. Йому приписували універсальну мудрість, знання про суть і основи всесвіту, й через це у деяких стародавніх дослідників склалася думка, що створюючи свою “Едду”, Сноррі Стурлуссон спирався саме на праці Семунда. У 1643 році єпископ Брінйольф Свейнссон, один із ісландських вчених та любителів давнини, відшукав стародавній пергаментний кодекс, який містив у собі пісні про богів та героїв – тих самих богів та героїв, про яких іде мова й у книзі Сноррі (цю думку підтверджувала низка словесних і сюжетних збігів у цитатах і переказах, які приводяться у Сноррі із відповідними місцями в анонімних піснях, знайдених Брінйольфом).

З огляду на вищезазначене, не дивним є те, що Брінйольф прийшов до висновку, що ці пісні є творами самого Семунда.

На копії, зробленій зі знайденого кодексу, Брінйольф так і зазначив – “Edda Saemundi multiscii” (“Едда Семунда Мудрого”) [5, 397].

Згодом з’ясувалося, що пісні, знайдені Брінйольфом не мають жодного стосунку ні до Семунда, ні до назви “Едда”, проте вказана назва залишилася, й вони стали називатися “Семундовою Еддою”, “Пісенною Еддою”, піснями “Едди”, просто “Еддою” або ж “Старшою Еддою”, в той час як книга Стурлуссона отримала назву “Едда Сноррі”, “Прозаїчна Едда” або ж “Молодша Едда”.

Після смерті Брінйольфа, рукопис “Старшої Едди” потрапив у Копенгаген, а в 1971 році – до Рейк’явіка. Більшість стародавніх рукописів, які знаходили в Ісландії, у XVII ст. потрапляли до Копенгагена, меншість – до Стокгольма й Уппсали. Кодекс, знайдений Брінйольфом, зберігався у Королівській бібліотеці Копенгагена й відтак отримав кодову назву **Codex Regius** (“Королівський кодекс”) 2365 або скорочено **CR 2365**.

Його історія до того моменту, коли він був знайдений Брінйольфом, невідома. Але за орфографічними й палеографічними даними було встановлено, що його написано в Ісландії у другій половині XIII ст. Судячи з характеру помилок у кодексі, видається очевидним, що він є копією з дещо давнішого рукопису, про який нам нічого не відомо [5, 395–397].

На думку Е.М. Мелетинського, основною передумовою для збереження саме в Ісландії скандинавського епосу в усній традиції послужив той факт, що на Півночі Європи сильно затрималися процеси феодалізму і, відповідно, довго зберігалися пережитки родового ладу. Прийнявши у 1000 р. християнство, ісландці засвоїли його порівняно поверхово, зберігши живий зв’язок із язичницькою ідеологією, і впродовж ще двох століть християнська релігія досить мирно співіснувала із язичницькими віруваннями.

Письмова фіксація усної епічної традиції й відбулася у XII–XIII ст. До цього часу належить укладання збірки стародавніх пісень, званої як “Старша Едда” [3, 6–7; 5, 13].

Пісні “Старшої Едди” й споріднені із ними пам’ятки належать до найвищих художніх досягнень, разом із тим являючи собою одне із найбільш архаїчних явищ західноєвропейської культури. Цю думку підтверджує О.Гуревич у статті “Середньовічний героїчний епос германських народів”, зазначаючи, що типологічне зіставлення “Старшої Едди” із іншими пам’ятками епосу змушує віднести її генезу до часів більш ранніх, ніж початок заселення Ісландії скандинавами в кінці IX – на поч. X ст. Хоча рукопис “Старшої Едди”, який зберігся (CR 2365), – молодший сучасник “Пісні про Нібелунгів”, еддична поезія відображає більш ранню стадію культурного й суспільного розвитку. І, хоча у “Старшій Едді” можна знайти сліди впливу християнства, в цілому її дух та зміст дуже далекі від нього. Це радше дух войовничих вікінгів, й видається вірогідним, що велика частина еддичного поетичного спадку відноситься до періоду саме епохи вікінгів, епохи воєн та переселень скандинавів (IX–XI ст.) [5, 13–14].

Іншими словами, еддичні тексти демонструють нам власне язичницькі вірування та філософію стародавніх скандинавів, їхній автентичний погляд на життя, який лише в дечому зазнав християнського впливу.

Що ж до структури тексту “Старшу Едду”, як і “Молодшу Едду”, поділяють на дві частини – так звані “міфологічні пісні” (про богів) – 10 пісень, та так звані “героїчні” (описують життя та подвиги героїв-людей) – таких пісень 19. Оригінальні назви пісень “Старшої Едди” містять у собі жанровий показник. Це зазвичай **Kviða** тобто “оповідальний віршований твір”, “віршоване сказання” або ж **Mal** – “слова” (від першої особи). Деякі пісні містять лише “слова”, в інших – пряма мова передається віршами, а про хід подій коротко повідомляється прозою у манері, яка є близькою до ісландських саг.

Спробуємо на основі базових текстів окреслити картину світу, що поставала у свідомості стародавніх скандинавів. Почнемо із проблеми виникнення світу.

Спочатку існували два світи: **Ніфльгейм** – світ темряви, імли, вологи та холоду (як правило, назву “Ніфльгейм” й перекладають як “темний світ”) та **Муспелль** (або ж “Муспелльсгейм”) – світ вічного полум’я (над цим світом владарює велетень на ім’я Сурт, тобто “чорний”). Отруйні води, що текли з Ніфльгейму перетворилися на кригу, а їхня отрута стала інієм, який заповнив Світову Безодню (в оригіналі “Ginnungagap”), що пролягала поміж цими двома світами. Але з Муспелльсгейму постійно йшло тепле повітря, тому іній почав танути. З цієї вологи виник велетень Імір (або ж Аургельмир) – зла істота, предок усіх хримтурсів – “інейстих велетнів”. Еддичні тексти називають цих істот також просто “турсами” або ж “йотунами”.

Імір харчувався молоком, яке давала корова Аудумла, що також утворилася з інею. Сама ж Аудумла лизала солоне каміння, завдяки чому з цього каміння утворився предок богів – Бурі (“той, що народжує”). Бурі зміг сам породити сина на ім’я Бор (“народжений”). Бор у свою чергу одружився з Бестлою, дочкою велетня Бельторна. Бестла народила Борові трьох синів: Одіна, Вілі та Ве.

Одін та його брати вбили велетня Іміра та створили з його тіла землю, з крові – море й усі води, з кісток – гори, а з уламків кісток та зубів – каміння. З черепа Іміра був створений небозвід, а з шматків його мозку – хмари.

Щоби укріпити небо над землею, Одін, Вілі та Ве загнули вгору її чотири кути, а під кожен із них посадили по цвергу – гному. Гномів звали Аустрі, Вестрі, Нордрі та Судрі (тобто “Східний”, “Західний”, “Північний” та “Південний”).

Після цього боги взяли палаючі іскри, які вилітали з Муспелльсгейму й створили з них небесні світила, розмістивши їх за межі земного небозводу – у небі Світової безодні, що оточувала створений світ.

Земля ж виглядала так: з усіх сторін її омивав океан, на берегах мешкали велетні (йотуни) та інші потвори; в середині ж суходолу був розташований власне світ людей – Мідгард – “серединний світ” або “серединний відгороджений простір”, названий так через те, що кругом нього йшла захисна огорожа, створена з повік все того ж Іміра.

Над Мідгардом височіє Асгард – твердиня богів (асів). Асгард поєднує із Мідгардом міст, який створює райдуга (еддичні тексти називають цей міст “Біфрост” (або “Більрьост”) – “дорога, що трясеться”).

У морі плаває хтонічна потвора – змії Йормунганд, якого ще називають “Змієм Мідгарда”, адже тіло його опоясує суходол. У міфологічній топографії народів Півночі важливе місце займає ясень Іггдрасиль, що поєднує усі світи, у тому числі й найнижчий – світ мертвих Гель (або “Ніфльгель”).

Подібним шляхом, хоча й з меншою кількістю подробиць, описує створення світу та його облаштування й “Старша Едда” у таких текстах як “Передбачення вьольви” (строфи 3–6, 38, 39, 50), “Слова Вафтрудніра”, строфи 21, 30, 31, 33, 43), “Слова Грімніра” (строфи 29, 40, 41, 44) та “Пісня про Гюмира” (строфи 22–24).

Отже, зіткнення двох протилежних стихій – Вогню та Криги – призводить до появи першоістоти, велетня Іміра – створіння злого, могутнього та некерованого, який відтак виступає у ролі символу Хаосу, першопочаткової неупорядкованої матерії. Вбивши його, боги (Одін та його брати) розчленовують його труп, – тобто приборкують силу Хаосу, розділяючи первісну матерію на складові частини, з яких створюють до певної міри впорядкований світ.

Мотив вбивства (або ж принесення в жертву) першоістоти із подальшим створенням світу з його тіла не є виключно скандинавським, він є широко розповсюджений у індоєвропейській традиції. Подібні уявлення ми можемо зустріти у “Рігведі” та інших індуїстських текстах, або ж у іранській “Авесті”. У деяких античних гімнах Зевсу певні елементи світобудови співвідносяться із частинами його тіла тощо.

О. Гуревич пояснює створений скандинавами образ світу способом їхнього життя: скотарі, мисливці, рибалки та мореплавці, меншою мірою землероби жили в оточенні суворої та неопанованої природи, яку їхня багата фантазія із легкістю населяла ворожими силами. Центром їхнього життя було окреме сільське подвір’я. Відповідно й уся світобудова моделювалася ними у вигляді системи подібних селищ. Подібно до того, як навколо їхніх селищ тягнуться необроблені пустельні землі або скелі, так і увесь світ уявлявся їм як такий, що складається зі сфер, які були різко протиставлені одна одній: світ людей Мідгард та оточуючий його світ чудовиськ, які несуть постійну загрозу світові культури; цей дикий неопанований світ хаосу, оселю ворожих до богів хримтурсів, називали Утгард (букв.: “те, що за огорожею, за межею двору”) [5, 14–15].

Тут ми стикаємося із однією з найважливіших рис архаїчної, міфологічної свідомості. У рамках свідомості даного типу все “своє” сприймається добрим, все “чуже” – таємничим й потенційно ворожим. “Свій світ” – це світ, що є впорядкованим у соціальному, релігійному, етичному плані, його буття ґрунтується на певних законах, це єдиний “справжній”, “реальний”, “правильний” світ. Світ “чужий” – незрозумілий, таємничий, потенційно небезпечний, майже завжди смертоносний – це все, що знаходиться за межею “свого” (території даного племені чи народу). Дане сприйняття простору пропонує таку картину: “свій” світ – центр світобудови, оточений з усіх сторін іншим світом (або світами).

Необхідність міфологічного захисту від світу “чужого” породжує образ “світової огорожі” – втілення сил Порядку на противагу хаосу іншого світу (у даному випадку – стіна, яку боги створюють з повік велетня Іміра та оточують нею Мідгард). Тісно пов’язаним із образом “світової огорожі” є міфологічний образ “світової осі”, яка підтримує небо. Найчастіше цей образ набуває вигляду “світового дерева”; у даному випадку – ясеня Іггдрасиль, крона якого формує вищий світ, стовбур знаходиться у серединному, а коріння – у підземному. Цей ясеня яскраво змальований у “Старшій Едді” (“Передбачення вольви”, строфа 19 [5, 27]; “Слова Гримніра”, строфи 31, 32 [5, 89]).

У цих текстах Іггдрасиль виступає свого роду “стрижнем” який поєднує три світи: небесний, (світ богів, Асгард; символізований орлом), земний, поділений між людьми (Мідгард), з одного боку, та велетнями й потворами (Утгард) – з іншого, та підземний (світ мертвих, Гель; символізований драконом Нідхегом, який згадується у “Передбаченні вольви”; строфи 19, 39, 66). Також “Передбачення вольви” (строфа 2) називає Іггдрасиль “деревом межі”, оскільки його крона та коріння тягнуться через весь світ (або світи) й кладуть йому межу у просторі. Відтак, Іггдрасиль надає скандинавській космогонії вигляд цілісної, завершеної, впорядкованої системи.

Незважаючи на те, що едична космогонія містить у собі таке поняття, як “дев’ять світів” (“Передбачення вольви”, строфа 2), едичні тексти не згадують інших окрім вищезгаданих трьох: Асгарду, Мідгарду (та існуючого в одному просторі із ним Утгарду) та Гель. Імовірно, що “дев’ять світів” – це міфологічна метафора, свого роду “три в кубі”, міфологічне помноження трійки як символу світобудови, яке має на меті підкреслити значимість кожної з трьох просторових сфер. Слід зауважити, що система світобудови, яка складається саме з трьох світів, є характерною для багатьох індоєвропейських міфологічних систем (зокрема індуїстської) та практично всіх світових релігій.

Однак відбувалися й продовжують відбуватися намагання (особливо в літературі “окультурного” спрямування) виявити усі дев’ять світів скандинавського міфологічного універсуму. Задля досягнення цього в окремі сфери світобудови виділяють світи ванів (богів родючості), світлих альвів, велетнів, темних альвів (цвергів), даючи їм відповідно назви Вангейм, Альвгейм (або ж Лайтальвгейм), Йотунгейм та Свартальвгейм [2, 235–264].

До цих “світів” приєднують ще два, які згідно із “Молодшою Еддою” існували ще до того, як боги впорядкували всесвіт, а саме вже згадані вище Ніфльгейм (світ холоду) та Муспелльгейм (світ вогню). Проте аналіз едичних текстів не дає достатньо підстав для подібних міркувань, адже згідно із цими текстами цверги та йотуни мешкають у одному просторі із людьми, вани, як і боги-аси, – у Асгарді, а світлі альви у палаці Гімле, який розташований на небі Відблаїн (“Широкосине”), що хоча й височіє над небом Асгарду, але ніде не згадується як окремий світ.

Що ж до Ніфльгейму та Муспелльсгейму, обидва ці світи мають відношення радше до початкового хаосу, ніж до впорядкованої системи трьох (чи символічно тричі по трьох) світів – Асгарду, Мідгарду та Гель.

Порівняльне вивчення багатьох міфологічних систем, перш за все індоєвропейських, дозволяє визначити дві моделі міфологічної світобудови, а саме: модель горизонтальну (просторово-структурну) й модель вертикальну (просторово-динамічну) [4, 34]. Для першої є характерним визначення центру й чотирьох (чи вісьмох) сторін світу, а також уявлення про світ як про землю, яку з усіх сторін оточує вода. Вертикальна ж проекція міфологічної світобудови, як правило, описується через образ світової гори (до прикладу, шумерська й індійська Меру, японська Фудзі чи грецький Олімп) або через образ світового дерева, що поєднує небо, землю й підземний світ.

Вищенаведений матеріал дозволяє нам побачити, що скандинавська міфологічна система поєднує у собі одночасно елементи обидвох моделей. У ній, як це характерно для горизонтальної моделі, сторони світу є чітко визначеними (усоблені чотирма карликами – цвергами, чії імена відповідають географічним координатам), а світ людей Мідгард оточує вода. Крім того, для горизонтальної моделі характерним є співвідношення півдня та заходу із верхом (тобто із усім добрим, чистим, світлим та піднесеним), а півночі та сходу – із низом (усім оскверненим та “нечистим”): згідно зі “Старшою Еддою” (“Передбачення вольви”, строфи 4, 5) сонце освітлює Мідгард саме з півдня, а оселя потвор – Утгард розташовується на сході [4, 34].

Що ж до моделі вертикальної, її чудово ілюструє наявність у скандинавській язичницькій космогонії Світового Дерева – ясеня Іггдрасиль.

Отже, світ облаштовано. Він чекає на своїх основних мешканців – на людей.

Згідно зі “Старшою Еддою” (“Передбачення вольви”, строфи 17, 18), троє богів – Один, Хенір та Лодур (імовірно, Локі), вийшовши на морське узбережжя, знайшли там два дерева – ясеня та вербу. З цих дерев вони й створили першу людську пару: чоловіка на ім’я Аск (букв. “Ясеня”) та жінку на ім’я Ембла (букв. “Верба”). “Молодша Едда” описує процес створення людей подібним чином, окрім однієї деталі: створити людей Одін допомагали не Хенір та Лодур, а двоє його братів – Вілі та Ве.

Окрім людей та богів, світ (або світи) населяють й інші раси розумних (чи майже розумних) істот. Вище вже неодноразово згадувались йотуни – “інеїсті велетні” та вогняні істоти, що мешкають у Муспелльсгеймі під владою велетня Сурта.

Окрім них, поруч із людьми, існують представники інших, не менш цікавих рас: світлі альви (або власне альви) та темні альви, або ж цверги (гноми). “Молодша Едда” описує світлих альвів як небесних прекрасних істот, натомість цвергів – як істот потворних, що мешкають в землі та скелях.

Особливу увагу обидві “Едди” приділяють власне цвергам. Адже цверги відіграють важливу роль у світобудові: четверо з них підтримують небозвід; також цверги є вправними ковалями, які, зокрема, створили основні міфологічні артефакти, що належать богам. Для Одіна – верховного бога-воїна та чаклуна – ними був створений спис Гунгнір, який дає непереможність, та перстень Драупнір – у ньому міститься мудрість Одіна. Крім того, перстень забезпечує своєму власникові безмежне багатство та символізує владу Одіна над дев’ятьма світами, оскільки кожному дев’яту ніч цей артефакт породжує ще вісім пернів, подібних до себе.

Тор – бог грому та блискавки, захисник богів та людей від сил зла – саме від цвергів отримав свій незмінний атрибут – молот М’йольнір. Фрейрові – богові родючості – вони виготовили чарівний корабель Скідбландір та створили золотого вепра Гуллінбурст – істоту, що може бігти водою й повітрям та світитися у темряві. Сів – дружина Тора – одержала від цвергів золоте волосся, оскільки свого власного вона позбулася через витівки бога Локі, що часто вносить хаос у розмірене буття мешканців Асгарду. Тор був ладен вбити Локі за це, тож останньому довелося попросити цвергів зробити нове волосся для Сів. Цверги створили його, а заодно – й усі вищеперераховані артефакти. За безпосередньої участі цвергів було створено й “мед поезії” – священний напій, здатний перетворити простого смертного на скальда або вченого та принести йому небувале натхнення [4, 534].

На відміну від світлих альвів, цверги бояться сонячного світла, оскільки воно здатне перетворити їх на камінь [5, 152, 425].

Цікавим є й походження цвергів. Згідно зі “Старшою Еддою” (“Передбачення вольви” строфи 9, 10), перших цвергів – Мотсогніра та Дуріна – боги створили з решток Іміра, а інші були зроблені ними з глини та оживлені богами.

“Молодша Едда” описує походження цвергів дещо по-іншому. Згідно із нею, початково цверги були хробаками, що завелися у трупі Іміра, з якого боги й створили землю. Згодом боги наділили їх розумом та подобою, що нагадувала людську [4, 66–67].

Нарешті, слід сказати дещо й про богів – повелителів світобудови.

Ще раз зауважимо, що боги скандинавського пантеону поділяються на два класи, а саме: на асів і ванів; ванам більш притаманні функції богів родючості (зокрема, до ванів належать Фрейр та Фрея), у той час як асам (до їхнього числа входять, наприклад, Один й Тор) – функції воїнів та правителів. Ці групи богів початково перебували у стані ворожнечі, яка призвела до першої у світі війни (“Передбачення вольви”, строфи 21–24), у якій вани майже перемогли асів. Згодом боги все ж досягли миру, й аси з того часу гармонійно співіснували разом із ванами, поєднані різноманітними зв’язками. Також тісні зв’язки поєднують богів та велетнів – йотунів: деякі боги є прямими нащадками останніх. Завдяки такому зв’язку, боги скандинавів наділені певними рисами хтонічних істот, деякі з них навіть породжують хтонічних потвор. Так, Локі (до речі, чистокровний йотун, з певних причин прийнятий у сонм асів) став батьком найжахливіших істот скандинавського міфологічного всесвіту, яких народила від нього жінка – велетень Ангрбода: Світового змія Йормунганда, Гель – богиню мертвих, володарку потойбіччя та велетенського вовка Фенріра, який повинен пожертви сонце під час Рагнареку – кінця світу.

Вчення про Рагнарек займає важливе місце у скандинавській міфологічній системі. Рагнарек – кінець світу, остання межа його існування та, що цікаво, остання межа існування його творців.

Еддичні тексти називають Рагнарек “Загибеллю богів”. У XIX ст., завдяки творчості Ріхарда Вагнера за цим поняттям закріпилася ще одна назва, імовірно найбільш відома – *Götterdämmerung* – “Сутінки богів”.

Концепція скандинавського уявлення про кінець світу є глибоко фаталістичною – світ не може уникнути власної загибелі, адже світобудова є рукотворною, а отже, приреченою на старіння й смерть – й разом із світобудовою гинуть боги, гинуть раз і назавжди.

Скандинавська міфологічна етика не знає поняття гріха у християнському розумінні цього слова. Світ повинен зникнути зовсім не тому, що боги порушують ними ж дані клятви, чинять перелюб чи ворогують один з одним.

Всі ці вчинки мають місце, але не вони є причиною остаточного кінця – світ загине лише тому, що такою є його доля, недарма слово “Рагнарек” має значення “загибель”, а також “доля богів” [4, 120–121].

Усвідомлюючи, чим для них закінчиться остання битва, в якій проти володарів Порядку об’єднуються усі сили Хаосу, очолювані Локі, який повністю перейшов на їхню сторону, боги навіть не намагаються уникнути її, але, навпаки, готуються гідно зустріти свою долю. Ніхто з них навіть не намагається діяти на свій власний розсуд, кожен просто грає свою роль у цій драмі – роль, яку визначили йому норни – богині долі. Адже найвищою цінністю для героя є зберегти не життя, а добре ім’я та славу. Герой не бачить сенсу у спробах уникнути своєї долі, зрештою, це видається йому неможливим.

Вибір полягає в іншому: як, у якому душевному стані свою долю зустріти. Життя – це дія, а не бездіяльність, навіть якщо ця дія веде до знищення.

Таким чином, дослідження міфологічної образності еддичних текстів наштовхує на висновки, що скандинавські уявлення про всесвіт та його будову тісно пов’язані із аналогічними уявленнями, представленими в інших індоєвропейських міфологічних системах, насамперед у індійській та давньогрецькій. Так, Всесвіт та боги походять із першопочаткового Хаосу. Характерною та в силу очевидних причин власне скандинавською рисою даного процесу є те, що Хаос тут зображений холодною мертвою безоднею, вкритою кригою та інеєм. Боги створюють світ із мертвого тіла велетня Іміра, попередньо розчленувавши його (індійський аналог: Пуруша).

Всесвіт поділений на три сфери: небесну, земну та підземну (аналог індійська “Трилока” – “Трисвіття”; подібна структура характерна й для грецької міфології, для християнства тощо) і поєднує у своїй будові елементи як горизонтальної міфологічної структури (чітко визначені сторони світу; землю з усіх боків оточує вода), так і вертикальної (всі складові світу з’єднані “стрижнем”, який, як правило, набуває форми Світового Дерева). Боги, як це характерно для більшості міфологій, не позбавлені людських вад: вони можуть бути злими та хитрими, зраджують один одного та ворогують між собою. Особливістю скандинавського міфологічного світобачення є чітко сформоване уявлення про Рагнарек – “загибель богів”, кінець світу, яке зближує дану міфологічну систему із християнською. У той час, як у індійській міфології буття світу є циклічним (він вже безліч разів знищувався та відроджувався), скандинавський Рагнарек ставить остаточну крапку в його існуванні, й уникнути цього не дано навіть богам. Адже вони, як і смертні, підвладні присудам долі, що домінують над усім і усіма у скандинавському міфологічному універсумі, де все визначене наперед, а Початок таїть у собі неминучий Кінець.

Список використаних джерел

1. Западноевропейский эпос: антология. – СПб.: Азбука-классика, 2002. – 988 с.
2. Медоуз Кеннет. Магия рун / Кеннет Медоуз. – М.: ФАИР, 1997. – 318 с.

3. Мелетинский Е.М. Эдда и ранние формы эпоса / Е.М. Мелетинский. – М.: Наука, 1968. – 364 с.
4. Скандинавская мифология: энциклопедия / сост. К. Королёв. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2004. – 592 с.
5. Старшая Эдда; [перевод с древнеисл. А. Корсуна] / вступ. статья “Средневековый героический эпос германских народов” А. Гуревича / Комментарии М. Стеблин-Каменского. – СПб: Азбука-классика, 2001. – 460 с.
6. Толкін Дж.Р.Р. Легенда про Сіґурда і Ґудрун / за ред. Крістофера Толкіна / Дж.Р.Р. Толкін. – Львів: Астролябія, 2010. – 493 с.

Summary. The article contains a systematic review of the ancient Scandinavian mythological beliefs: the creation of the world, its structure and the place of the human race and some supernatural powers in this structure. There is the information about: the origin of the world and its inhabitants; the hierarchycal structure of the Scandinavian mythological universe; the role and functions of the Scandinavian mythological creatures; Ragnarok – the end of the world. The article also compises a short review of the basic sources of the Scandinavian mythology and tries to compare it with the other mythological systems.

Key words: Edda, The Universal Abyss, Asgard, Midgard, Hel, Yggdrasyl, horizontal model, vertical model, Ragnarok, mythological imagery, beliefs about the world.

811.111'42:070(410.1)

Г.А. Кришталюк

КОМПОЗИЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ГАЗЕТНИХ АНАЛІТИЧНИХ ТЕКСТІВ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті композиційно-сміслової структура англomовних газетних текстів редакторського й авторського коментаря розглядається як когнітивно-дискурсивне утворення, формування якого відбувається з участю образ-схем, відповідальних за концептуалізацію світу людиною. Доведено, що взаємодія цих елементарних ментальних структур визначає єдність формального, аргументативного й смислового планів композиції аналітичного тексту, що представляють його осмислення з різним ступенем точності.

Ключові слова: композиційно-сміслової структура, газетний текст, редакторський коментар, авторський коментар, образ-схема.

Композиція – це групуванням за певною схемою елементів змісту [1, 168; 7, 133]. Композиційна побудова тексту є визначальним параметром будь-якого жанру [2, 428, 474], що також стосується газетних аналітичних статей, які подають колективний погляд редакції або індивідуальну авторську точку зору політика, експерта, економіста на проблему, інтерпретують події і факти суспільно-політичного життя, пропонують гіпотези можливого або бажаного розвитку ситуації [5, 91; 6, 83; 12, 18; 13, 120; 16, 29]. Мовознавці неодноразово визначали жанрову схему аналітичних статей, послідовність і регулярність її елементів з урахуванням переважно зовнішніх структурних і змістових ознак, а також загального комунікативного призначення цих текстів [14; 17; 18; 19].

У нашому дослідженні ми поєднуємо сучасний функціональний підхід до вивчення композиції [4; 7; 8] з досягненнями когнітивної лінгвістики та розглядаємо композиційно-сміслову організацію газетного тексту взагалі й аналітичної статті зокрема як когнітивно-дискурсивне утворення, яке складається в ході взаємодії людини із засобами масової інформації за допомогою елементарних ментальних структур сенсомоторного походження – образ-схем. Вони визначають значення мовних одиниць, смислову зв'язність, моделюють події [20, 41; 22, 28], а тому є відповідальними за формування композиційно-сміслової структури газетного тексту.

Урахуванням сенсомоторних механізмів концептуалізації у вивченні композиційно-сміслової структури аналітичного тексту дозволяє поглибити функціональний аспект композиції, що розробляється в сучасному мовознавстві, і визначає **актуальність** цієї статті. **Метою** дослідження є встановлення лінгвокогнітивних особливостей формування і функціонування композиційно-сміслової структури тексту газетної аналітичної статті. Поставлена мета